

Jegyzetek egy nyári utazásról

Saffer Pál

A ki Bánátba megy és nem tartozik a kereskedők, naftakutatók, politikusok vagy iparbeliek örökké siető céhéhez, ne menjen a szablyai kompon át. Kezdje útját délen, a pancsevói hídnál.

Megéri a félórás várakozást az a csalóka érzés (amely a végeláthatatlan autósorda láttán kél az emberben), hogy túl a Dunán legalább olyan világvárosok várnak az érkezőre, mint amelyen itt villózik, zúg és zajong az inenső parton.

Jó ez a csalóka érzés, mert az ember megtanul igazodni. Rájön ugyan, hogy a híd mögött elterülő Bánát közel sem olyan, mint amilyennek ez a vészes forgalmi torlódás mutatja, de attól is megöngja, hogy a surrogó kompkötél szirénahangja a lelkébe lopódon és a partmenti szomorokás füzesek hangulatával szemlélje a rétek után elébe táruló bánáti világot. Mert a pancsevói átjáró a holnap, a szablyai komp a múlt, a valóság pedig a ma, valahol a kettő között van. Talán a titeli hídnál.

És még valamit megtanul az utas ezen az átjárón: Amikor az autósorda végre elindul, néhány méter után a régi híd szürke ívei mellett följe tornyo-

sulnak a párhuzamosan épülő új híd miniumvörös óriás új vasgerendái. S ha abban a pillanatban történetesen pancsevói ül mellette, nem állhatja meg, hogy csendesen meg ne jegyezze: „Nem-sokára trolibuszon járunk Beográdba”.

Es ezzel nagyjából el is mondott mindent lakhelyéről, vagy születése helyéről, Dél-Bánát fővárosáról, amelyet mágnesként vonz a túlsó partról közeledő és épületeivel már lassan Bánátba is átcsapó óriási város.

A járási kultúrközösség emőke a földön térdelt, a rádiókészülék előtt, körötte két magnetofon és drótok, tekercsek halmaza — valamit kísérletezett. Azért mondom, hogy kísérletezett, mert amikor helyet kínált, csak morogva mondta, hogy mit csinál, azután ismét dugdosni kezdte a banándugókat, nyomogatni a billentyűket és forgatni a kapcsolókat, miközben a készülékből hol muzsika szállt, hol pedig zúgás, sívítés tört elő.

Ő beszélt nekem — két kapcsolat között — a dél-bánáti kultúrotthonokról,

amelyeket okvetlenül meg kell nézmem, „ha valamit látni akarok”.

— Az a célunk, hogy minden kis faluban kultúrotthont alapítsunk — mondotta. — Nemrég megalakítottuk a kultúrotthonok járási szövetségét is. Ha jó kultúrotthont akar látni, menjen ki előbb Debelyacsára.

Abbahagyta a reménytelen kapcsolgatást, és felállt:

— Utána, ha van kedve elmehetünk együtt a Duna mentére. Engem is érdekkel az a vidék.

És már hívta is telefonon Debelyacsát, hogy jelentse az érkezését.

Molière vitathatatlanul francia és semmi köze Dél-Bánáthoz. Lát-szólag. Mert nekem például Debelyacsá nevének említése egyben mindig Molière-t is jelent.

Emlék ez azokból az időkől, amikor még csak annyit tudtam arról a faluról, hogy forgószínpad van a szövetkezeti otthonában, és amikor, legnagyobb meglepetésemre, a bánáti műkedvelők Molière-t játszottak itt, sok-sok napvitással, egyáltalán nem bánátiisan, meglepő szellemmel és meglepő szabadossággal, hogy ne mondjam: fűszerezve kissé franciáisan.

Talán ez is üzött errefelé. A vágy, hogy ezt is viszontlássam.

Hiába. A falu józanul és kiábrándítóan fogadott a nyári napsütésben. A szövetkezeti otthon sarkán ott állt a kultúrotthon igazgatója. Már várt.

— Hová megyünk? — kérdeztem.

— Ha nem ebédelték még, talán előbb megrendeljük az ebédet. Ott, ahol én ebédelek. Jobb és olcsóbb, mint a szövetkezeti kocsnában.

Julius néni némán tudomásul vette, hogy ma kettővel többen pályáznak a kocsijára.

— Ezt is elintéztük. És most hová? Beszélgetni kellene.

— Gyerünk talán a cukrászdába — mondta az igazgató, és kérdő pillantásomra hozzáfűzte: — No, nemcsak cukrot árulnak ott.

— Nem azon csodálkoztam — mondtam —, de amikor utójára itt jártam, Debelyacsánál még nem volt cukrászdája, vagy legalábbis nem ilyen.

— Kell a lányoknak is valahova járni. Ha meg akarnak inni egy likórt vagy egy feketekávé-t, nem ülhetnek be a nagy kocsnába.

Azután elkezdődött a mese:

— Mondja — kérdeztem —, tulajdonképpen mit is jelent ez a szó, hogy „kultúrotthon” itt Dél-Bánáthban. Jelent az lakható épületet is, színpadot, könyvtárat, irodát, vagy csak valami szervezettel, formalitással...?

— Nálunk épületet is jelent. Kétfelé osztottuk a szövetkezet otthonát. — Elmosolyodott. — Nemrég a szövetkezet igazgatója követelőzött, hogy fizessük meg a lakbért, a helységek használatát. Azt feleltem neki, hogy szívesen, csak előbb a szövetkezet ugyanannyival növelje a nekünk szánt támogatást.

Eszembe jutottak a bácskai szövetkezeti otthonok, amelyekből sehogy sem lehet kitessékelni a tollfelvásárló kirendeltséget, vagy legjobb esetben a mozi-vállalatot, ahol a műkedvelők magánházak konyháiban próbáznak és czekeket kell fizetniük, ha szövetkezeti otthonban tartanak előadást, ahol a vendégszereplő színháznak a mozigépezés inasával kell egyezkedni, hogy ki ne kapcsolja a fűtést, világítást...

Emléttetem ezt neki. Vallat vont.

— Ki ahogy érzi szükségét, úgy csinálja. Valamikor tollfelvásárló központ volt a mi könyvtárunk előszobája is. Nem lehetett bejárni. Az olvasók oda-álltak az ablak alá és a könyvtáros ott adogatta ki a könyveket...

— És most?

— Most kaptunk egy utcára nyíló szép lokált itt a népbizottságban. Berendezzük, állandó embert alkalmazunk, elárúsító osztálya is lesz a könyvtárnak.

— A jövedelemből bővítik a könyvtárlománnyt?

— Nem. Van egy tervem. A könyhónapra készítünk egy nagyszabású könyvsorsjátékot. A nyereményeket abból az összegből biztosítjuk, amit engedményként kapunk a kiadónál.

— Értem. Ebből nem akarnak hasznot húzni. Csak az embereket buzdítják könyvvásárlásra.

Nevet.

— Egy sorsjegy száz dinár. Aki nem nyer, azét is beváltjuk — könyvre. — De a könyv jóval többbe kerül száz dinárnál — érti? Azonkívül a vállalatok sem kerülnek el a vásárt. És amit megvettek, legokosabb, ha utána odaajándékozzák a könyvtárnak...

No de, térjünk vissza a kultúrotthonra. 1959-ben, határoztuk el, hogy kultúrotthont szervezünk. A kultúrintézmények közül akkor már csak a mozi létezett. A könyvtárral mondtam, hogy mi történt, a népegylemi előadásoknak

nem volt hallgatója, hát el is maradtak, a működvelő társulat lassan széthullott, egyszóval teljes volt a csend...

Mindebből az következik — gondoltam —, hogy a kultúrotthon egy csapásra megoldotta a problémákat. Furcsa.

Az igazgató mintha olvasta volna a gondolatomat.

— Persze, nem ment egykönnyen. Az volt a lényeges, hogy megkaptuk a helyiségeket, és hogy pénzt kaptunk a kezdésre a népbizottságtól. Itt van például a mozi. Szervezetileg az is a kultúrotthonhoz tartozik. A kapott pénzből vettünk egy új gépet, egy kicsit határozottabban lépünk fel a filmkölcsonzónél, vagyis nem hagyjuk már, hogy megnyúzzanak bennünket, és az eredmény máris látható. Az idén, ha így megy tovább, kétszer annyi mozilátogatónk lesz, mint tavaly volt. És ami a legfontosabb, nincs már ráfizetés.

— Ez volt a kezdet.

— Ez — bólint —, a mozi után következtek az amatőr színjátszók. Ma működik az amatőr színház szerb és magyar szakosztálya. Valamikor a vezetőség garasoskodása miatt züllött szét a társulat. Most új kellekéseket szereztünk be, új vezetőséget választottunk, pénz is akad, ha kell, és megy a munka. Mert egy pénztárral dolgozunk. Ha az egyik ráfizet, a másik jövedelméből pótoljuk. Tizenegy rendezményünk volt az idén. Amit az amatőrök nem tudnak betölteni, betöltjük vendéglátókkal. Tavaly például tizennégy vidéki együttes vendégszerepelt, közöttük a topolyai színház és a noviszádi opera együttese. Gondolja csak meg! Operaelőadás Debelyacsán!

Meggondoltam.

— Hasonló a helyzet a népegyetemmel. Valamikor régen jól ment, amikor még a népegyetemi előadáson osztották ki a harisnyát és a textilt. Azután, helybeli emberek készítették tovább az előadásokat, úgy tessék-lássék, hogy az is legyen, és lassan-lassan elfogyott a hallgatóság. A kultúrotthon átvette a népegyetemet is: a katedránkon megjeient Székely Tibor, aki utazásairól mesélt, a belgrádi csillagvizsgáló munkatársa a műholdakról tartott előadást, Dénes Ottó belgrádi filmrendező a filmgyártásról... Össze felkértük dr. Milán Bartost, hogy tartson előadást a külpolitikáról és Zezelij tábornokot, hogy beszéljen Titorról... meghívjuk majd az újságírókat is, akik tudósítanak az olimpiászról... most már a helybeli előadóknak is fizetünk, és a pénzünkért tőlük is színvonalat követelünk. És higgye el,

így már szívesen járnak az emberek népegyetemi előadásra.

Közben kiürült a konyakospohár és megfőtt a kávé. A szomszéd asztalkánál váltakoztak a debelyacsbai asszonyok, lányok. Egy-két fiatalember is benézett ide, olyanok, akik úgy látszik, már jobban érzik magukat ebben a kis vaníliaillatú szobában, mint a söntésszagú nagykocsmában.

— Érdeklők a terveink is?... Össze a munkásegyletemünk szakképző tanfolyamokat indít... megnyitjuk a bábszínházat, a zrenyanini bábszínház segítségével... A pancsevoí zeneiskola támogatásával pedig megkezdjük a zeneoktatást... És mindezt, látja, egy kis jóakarattal, Debelyacsán, Dél-Bánátban.

Felhúzza vállát, széttárja karjait és nevet...

— No, csukja be a noteszát és gyereünk ebédre, mert elhűl a kása...

Maguknak is csak fél adagot szolgálnak? — kérdezi Julis néni, miközben az asztalra rakja a levest és közben kosztosára mutat, aki súlyban közelebb van a százhoz, mint a nyolcvanhoz. — Mert ő mindig csak fél adagot eszik...

Megelégszünk a fél adaggal, amely majdnem kétszer akkora, mint étteremben a teljes adag, és ebéd közben folyik tovább a tárgyalás...

— Furcsa falu ez a Debelyacsa, a régi rezsimnek alatt mindig ellenzéki volt itt a nép... azért is jártak pórul. Minderről lemaradtak. Itt van például az út, amelyiken jöttek... az sem vezet egyenesen Debelyacsára, hanem valósággal megkerüli a határt... ami ide vezet, csak egy mellékága...

— Maga állandóan itt étkezik?

— Csak most, hogy a feleségem elment szabadságra. Egyébként innen hordjuk. Jobb így, mint háztartást vezetni. A feleségem tanítónő. Mind a kettő dolgozunk... Mondja, nem tudja, hogyan lehet bejutni arra az újonnan alakult politikai főiskolára?... Vesznek oda fel rendkívüli hallgatókat is?...

— Nem tudom. Tovább akar tanulni?

— Feltétlenül... és szeretnék elkerülni Debelyacsáról... hiába minden, én mégiscsak bácskai vagyok... noviszádi... szeretem ezt a munkát, szívesen csinálom, de ha akad valami tanítói állás arra maguk felé a környékben, azt megpályázom... talán lehetne ott is kultúrotthont csinálni...

— Feltétlenül — gondolom magamban —, feltétlenül kellene ott is ilyesmit csinálni...

nálni, de talán mégsem úgy, hogy elvi-
gyék a tehetséges szervezőt Debelyacsá-
ról... — Azután a gondolatra ráborul
az árnyék: — Hogyan, és kinek van
joga megakadályozni őt a továbbhala-
dásban. Ha úgy érzi, hogy többre képes,
ki kényszerítheti, hogy itt maradjon egy
kis dél-bánáti falu kultúrotthonában...

És míg a kocsi ismét Pancsevó felé
bukdácsool ezeregy kátyún, kísértének a
beszélgetés foszlányai... a szabadságom
alatt benéztek magukhoz Noviszádra...
ha ír rólunk, ne feledkezzen meg a de-
belyacsai patikáról... ilyen nincs több
Vajdaságban, a katonai orvosi akadémi-
áról is járnak ide gyakorlatra a diá-
kok... nincs az a gyógyszer, amit itt el
ne készítenének... itt van Vajdaság leg-
nagyobb magyar nyelvű magánkönyv-
tára... Jöjjenek Debelyacsára — kísér-
tenek az emberevő gondolatok — ... a
falunak is joga van kultúrára... akkor
is, ha itt van Dél-Bánátban... a falu-
nak joga van a kultúrotthon igazgató-
jára... az orvosára... a patikusára.

És mire van joga az igazgatónak, az
orvosnak és a patikusnak?

Zúg a motor...

Messze, nagyon messze látszik már a
város...

Legalább az út ne lenne ilyen átkozot-
tul kátyús.

Hová menjünk? — kérdezte a kul-
túrközösség elnöke, amikor indu-
lásra készen álltunk.

— Menjünk Kovinba és Szkoreno-
vádra.

— Messze van — vonogatta a vállát,
de azután rábólintott —, ha úgy kívá-
nod, menjünk Szkorenovára.

Az út mellett futni kezdtek visszafelé
a fák és minden faluban, amelyen át-
haladtunk, az elnök elmondta ki és ho-
gyan végzi a kultúrmunkát...

Én pedig már gondolatban Szkoreno-
vácon jártam.

Mert valamikor már jártam ebben a
faluban. Őszi esőben, sárban, bekopog-
tattam a községhezára, és ott találtam
az elnököt, egy deresedő hajjú, bajszos
bácsit, aki panaszkodott adóra, felvásár-
lásra, időjárásra, termésre, árakra, bú-
zára, kukoricára, egyszerűen az egész vi-
lágára, de leginkább a szegénységre, és
sehogyan sem tudta megérteni a kormá-
ny falupolitikáját.

— Mert hiszen — mondta —, azt tud-
ja a kormány is, hogy a parasztokon
nyugszik ez az ország, abból van itt min-
den: paraszt terméséből, paraszt adójá-
ból...

Mondom, ősz volt és sár, ködös dél-
után és a szkorenováci községhezára abla-
kából nem lehetett messze látni. Én pe-
dig dőlyfős voltam és fiatal, alig pár
nappal előtte jártam Zágrábban a Rade
Koncsár óriás csarnokában...

Szerettem volna elmondani az öreg-
nek, hogy mit láttam a Rade Koncsár-
ban, hogy az a gyár a mellényzsebéből
kifizethetné földestől, házastól egész
Szkorenovácot... de pillantásom kité-
vedt az esőbe, a sárba és megértettem,
hogy hiába is mondanám.

Csak elmentem szomorúan és megír-
tam, hogy ősz van és sár és semmi sem
változik Szkorenovácon...

— Nézd ezt a házat — szólalt meg az
egyik faluban az elnök, és rámutatott
egy emeletes épületre, amelynek föld-
szintjén az üzlethelyiségeket bedeszakáz-
ták. — Van szövetkezeti otthonunk, de
amóta én ismerem őket, nem képesek
az ablakokba üveget vágni... pedig gaz-
dag falu...

És így folytattuk Kovinig, Szkoreno-
váciig. Egymást váltogatták a szegény
falvak, ahol minden virágzik és a tehe-
tősek, ahol nem mozdul semmi... mire
odaértünk, megtaláltuk magyarázatát is:
az emberekben.

A mozi igazgatóját Kovinban a fő-
utcán találtuk, amíg a kultúrot-
thon igazgatónjére vártunk.

— Gyertek hozzám, mondta, az igaz-
gatónőre hiába vártok. Az asszonyfé-
nek legalább félórába telik, amíg min-
den festéket, kenőcsfélét felrak magára,
gyertek, addig megmutatom a filmszín-
házat.

És ontotta magából a számokat, szá-
zalékokat, és elméleteket, amelyeknek
együttvéve az volt az értelme, hogy a
kommunában az egyetlen valamireva-
zó filmszínház az ő filmszínháza és legoko-
sabb lesz, ha a többi falusi butik-mozit
szépen az övéhez csatolják...

Valamit már hallottam erről a mozi-
igazgatóról, aki előbb mutatja be a kül-
földi filmeket, mint a belgrádi prémie-
r színházak, és aki itt ebben a kis város-
kában, a régi jó adminisztratív időket ki-
használva, amikor ez még járási szék-
hely volt, épített egy monstre-termet.

— Most bizonyára rádjár a rúd, komám — gondoltam magamban — vége az adminisztratív világnak. Nyakadra ül a teremóriás ebben a kovimi kis világban...

De tévedtem.

Büszkén vezetett be bennünket a ki-vülről csúf, vakolatlan épület előcsarnokába, ahol a csupasz betonlépcsők és boltozatok sírnak márvány borítás után, és észrevéve meghökkenésünket, legyintve mondta: — Majd ez is sorra kerül, csak lassan, barátom...

Azután bevezetett a terembe: — Ezt nézzétek; szöveggel borítom be az egészet! — És büszkén tapogatta a már felrakott vastag üveggyapotréteget a terem falán.

— Hé gyerek! — kiáltotta a gépészinasnak. — Adj egy kis zenét! — És amikor a hangszórók felbőmböltek, megfordult a gépház felé és felemelt kézzel karmesterként dirigálta a zenét, hol erősbre, hol halkabbra, a jobboldali hangszórókat kérem, most a bal oldalát... kapcsold ki az ekránt... Azután amikor elcsendesedett a hangok árja büszkén ránk nézett: Vajdaság legakusztikusabb terme!

Es már futott is le, a vászon felé:

— Mit gondoltok, miibe került ez az ekrán?

A vállunkat vonogattuk.

— Húszvalahány ezer dinárba. Az ország legszélesebb vászna csukott teremben. Más ezért százezreket fizetett volna, de én egyszerűen megcsináltam...

Es már húzta is félre a fekete függönyt, hogy megmutassa a keretvázat:

— Tudjátok, mi ez? Nylonnal bevont drótkötél. A vitorlázó repülőktől kuperáltam...

Most sokáig mesélt. Hol meggyújtotta, hol előlotta a világítást, megmutatta a villamos fűtőberendezést, amely most kihasználatlan.

— Amikor ezt felszereltem, még nagyon olcsó volt az áram — mondta fanyar mosollyal, és már azt hittem vége a szóradatnak, amikor az elnök megkérdezte, hogy mi van a sztereofóniával.

Ekkor újra kezdődött minden:

— Nincs külön felszerelésem — mondta —, de ilyen csekélység igazán nem számít. Én vagyok a sztereofoniai berendezés, kár hogy most nincs olyan filmem, hogy meglátnád... amikor itt volt a „Tiltott bolygó” című film, én ültem a kapcsolótáblánál... jött a rakéta jobb felől, megszólaltak a jobboldali hangszórók, jött a rakéta bal felől, megszólaltak a baloldali hangszórók...

Ha ottmaradtunk volna, talán még most is magyarul... .

Mert apró, céltudatos fanatikusai is vannak a nagy filmvilágnak. Közben azonban előkerült a kultúrotthon igazgatónöje, aki a kultúrelvet vezetője is a kommunában, és mielőtt az otthonáról beszélgettünk volna, hajlandónak mutatkozott, hogy kijön velünk együtt Szkorenovácra.

Búcsúzóul a moziigazgató még mondott valami rosszsmájút szkorenováci kartársára, de az már belevesztett a motorzúgásba.

Öten ültünk a szkorenováci iskola piciny szobájában, amelyet néhány székekkel és asztallal olyan klub félének rendeztek be a tanítók és a televízort csodáltuk.

Mert nem közönséges televízió ám ez. Nem az iskoláé. Az iskolának nincs pénze ilyen drága csodákra. A tanítóké. Összeálltak, egyikük hitelt vett fel, és most fizetik közösen. Aki elmegy, elveszett a befizetése. Aki jön helyette, az tovább fizeti a „rátát”.

— De ezt sehol el ne mondják — jegyzi meg egy napsütötte arcú fiatal tanár —, mert még így sem jön senki Szkorenovácra.

Így kezdődik a panaszok árja.

„Az iskola felszerelése szegényes, iskolakertjük nincs, mert a szövetkezet nem adott eddig földet. Ószre számítanak egy kis parcellára”.

„A kultúregyesület februárig nem működött, mert a helyiségek kellették búzaraktárnak”.

— Egy bemutatót azért mégis kihoztunk, — jegyzi meg a másik tanító és hozzát teszi —, azonkívül minden héten volt rendezménye az ifjúságnak.

Az első legyint.

— Ugyan, az ifjúságnak. Amikor összeszedtek egy kis pénzt, kijött Kovinból az ifjúsági titkár és elvette tőlük...

— Az bizonyosan a tagsági díjból járó százalék volt — jegyzi meg a kultúrotthon igazgatónöje és sokdioptriás szemüvege mögött halvány pír önti el az arcát.

— Dehogyan tagsági díj — tart ki a tanító a magáénál —, amit kerestek a táncmulatságon.

— Az nem lehet — válik most már bíborvörösre kovini utitársunk.

— De bizony lehet — bólogatnak a tanítók —, az itteni ifjúság elnöke ei-

bújt előle a falu másik végére és a titkár motoron zavarásztá, mire megatlálta.

Elül a víta és tovább mesélnek a kultúr munkáról. Az iskolaműhelyről, a testnevelési felszerelésről, amelyet részben vettek, részben maguk csináltak.

— És itt van a mozink is — teszi hozzá a napsütötte arcú —, régi már, de azért működik. Kapunk néha filmeket a filmtártól is. A nyáron voltunk Szpliben a filmvásáron.

— Ki a mozi igazgatója? — kérdezi a kultúrközösség elnöke.

— Az édesapám.

— Ó volt Szpliben filmet vásárolni?

— Nem. Az anyám.

— A könyvtárunk ötven könyvet vett az idén — tereli el a szót a másik —, itt járt a könyvbusz és megvettük. Azután már nem maradt más hátra, mint kifizetni a községi pótdoból. Ha másképp nem megy, így kell gyarapítani a könyvtárat.

— Mennyi pótdobja volt az idén Szkorenovácnak?

— Egymilliót szavaztunk meg. Abból járda készül a futballpályára, százötven ezer a sportegyletnek, ötven a tűzoltóknak, harminc a kultúregyesületnek...

— Szétszaggatják nagyon a pénzt — jegyzi meg csendesesen a kultúrközösség elnöke.

— Mit csináljunk — a kommunától semmit sem várhatunk... Ehol e, a község házán kikapcsolták az áramot, mert nem tudja fizetni a „meszna kancellária”...

— De elvtársak! — zúdul fel a kovini útitársnő és indignáltan magyarázza, hogy nincs pillanatnyilag pénze a kommunának. — Ha maga történetesen eladósodna a családban, mit csinálna...? — próbálja őket meggyőzni óvatosan, óvodás fokon, de a napsütötte arcú csak legyint:

— Tudom én ezt, elvtársnő, mind tudom. Azt is tudom, hogy némelyik község nyakra-főre vásárolni, építkezni kezdett, amikor híre jött az átszervezésnek. Ők rendelték, a számlákat pedig fizesse az utód. Innen az adósság.

A szemüveges tovább beszél a takarékoságról.

— Az a bajunk — toldja meg a másik —, hogy nincsenek itt gyárak. Gyárak? Csodát, legalább egy nagyobb műhelyünk lenne, az hozna valamit a községi konyhára. De így... Ezek a földek itt a rétben a Duna felé nagyon kockázatosak. Egy-kettőre oda a termés. Ta-

lán majd most, hogy megépítették az új szivattyútelepet.

— Az idén — morogja a másik — még egy vasat sem kaptunk szénre, fára...

— Hagyd azt — inti le a napbarnított —, majd megkapjuk, Az jár. Nem az probléma... Tudja — fordul hozzám —, én idevalósi vagyok. Fáj, hogy amióta eszemet tudom, nincs itt semmi Szkorenovác. Alki itt valamit tudott, meseterember, az mindig ment világnak... Miért ne lehetne itt valamit csinálni?!

Spekulálok. Elmondjam-e neki a 'örténetet a szkorenováci elnökről és a Rade Končarról?...

— Majd jövőre — mondogattja mintegy önmagának biztatásként kovini útitársnőnk —, majd jövőre, ha elindítjuk az új cukorgyárat...

Alkonyodik már a kis szobában. Oda-künn, igazi estelőtti falusi csend, amelyet az ember szinte testileg érez, mint a tökéletes nyugalmat, mint a tökéletes magányt. Egy kisgyerek szöszmötöl az udvaron. Ő talán most nem érzi ezt a csendet, de biztos megmarad benne, lap-pangva titkon és ő is rádöbben majd egykor, hogy valahol átélte már. Ha előbb nem, hát úgy, mint most én, harminc valahány év után. És akkor, emberek között egy pillanatra egyedül marad majd.

Kinn traktor dudál. A kisgyerek felkapja fejét és kiszalad az utcára. Ezer-szer látta már. Most újra megnézi. Nem a traktort. Azt, ami megtörte a csendet. Az eseményt. A kábulatlépő csodát...

A társaság felkerekedik. Megmutatják az iskolai kiállítást. Egy nagy táblán látjuk agyagból gyúrva Szkorenovácot. Utcáik, házak, villanypóznak, kocsik, traktorok emberek, úgy, ahogyan a kis másodikosok keze gyúrta őket.

A napbarnította tanár hozzám hajol:

— Nem akartam mindenki előtt mondani, látja, hogy vagyunk az iskolával, szűk a költségvetés, de dolgoztatunk a műhelyben és ezzel is keresünk valamit... innen is, onnan is csöppen néhány dinár...

Azután megmutatják az iskolaudvart, a virágágyásokat, a sajátkezűleg készített sportpályát.

— Látják, ebben nincs szerencsénk, bennünket az iskolaudvar-versenyből is kihagytak, pedig jelentkezünk...

Szinte rosszul esik, amikor magyarázni kell, hogy nem a tartományi bizottság felejtette el őket, hanem a járás... pedig szépen megcsinálták.

Nem tudom, helyénvaló-e most, utólag, ha ott a helyszínen nem volt hozzá

bátorságom, de úgy érzem meg kellene mondani a szokorenováci tanítóknak, ezeknek a tanítás mellett ezeregy tarsadalmi kötelezettséget vállaló kommunis-táknak és nem kommunistáknak, hogy mindezek ellenére szép az, amit csinálnak. És az sem baj, hogy elégedetlenek a mai helyzetükkel, hogy zügolód-nak — talán megbocsát és nem pirul el a kovini útitársnőnk —, mert nem lehet könnyű itt élni, álmodni és alkotni a hosszú őszi és téli estéken, amikor a szitáló eső eláztat minden utat, amikor innen nézve ködbevész az egész nagy vilá-g, és amikor ők a magvai itt minden váitózásnak.

Meg kellett ezt mondanom, mert erre gondoltam, amikor visszamenet Kovin felé, kerülgettük a gőzhengert és a kórákásokat, amelyeket a szkorenová-ciák hordtak ide, hogy a falu ne merüljön el többé az őszi sárban. Így határozta a választók gyűlésén, ahol ők vitték a szót — a szkorenováci tanítók és pártmunkások.

Az emberek néha úgy változnak, ahogy a helyzetük kívánja. Eszre sem veszik, hogy olykor egészen más ember beszél belőlük és ők maguk csodálkoznak legjobban, ha ezt valaki rájukbizonyítaná. Ezért inkább hallgattam.

Mert a szemüveges, csendes kis asz-szonyka, aki ott Szkorenovácon olyan indignáltan igyekezett meggyőzni a tanítókat álláspontjuk tarthatatlansá-gáról, aki rá akarta bírni őket, hogy le-gyenek több megértéssel a pénzügyi zavarokkal küzdő újdonsült kommuná-hoz, egyszóval a szigorú és elvszerű kommuna-politikus, amint szó került az ő munkájáról, az ő kultúrotthoná-ról, egyszerűben jómaga is idealista ál-modóvá változott.

„Hiszen nekünk van amatőr-zínhá-zunk, munkásegyletünk, zeneegylet-letünk és fotoklubunk, most alakítjuk a gyermekszínházat és a bábszínházat, és mindez olyan szép és lelkesítő, csak valahogy több pénz kellene hozzá...”

— Kaptam én szép költségvétést —, jegyzi meg keserűen —, de most le-faragják. Ha szorul a kapca, mindig a kultúrát faragják...

Szimpatikus, amint így kesereg ma-gában, és még viccet is mesél a kovini elmegyógyintézet szabadult ápolójáról, aki fát vágott a községházán és köve-telte a napszámját... lobogtatva az or-

vosi bizonyítványát, amely épeszűnek nyilvánítja, és sehogysem tudta meg-érteni, miért nem kapja meg jussát, miért nem órá hallgat a városi pénz-táros, miért a városatyákra... akiknek pedig nincsen ilyen bizonyítványa.

De mondom, ez már Kovinban volt — ahol esténként, a szerelmespárok nem kis örömeire, szintén sötétek az utcák — az egyetlen kávéház kivilági-tott teraszán —, ott mesélt, mesélt az igazgatónő csillogó szemekkel tervek-ről és problémákról, miközben veszet-tül szólt a zene és egy fakóhangú éne-kesnő óbégatott valamit a kiapadha-tatlan népdal-repertoárból, bizonygatva országnak, világnak, hogy bizony kell, sokat kell áldozni a kultúrára.

Másnap észak felé fordítottuk a szekertünk rúdját. Már messzi-ről integetett a gyárvaros. A főtéren „júliusi nevetőestet” hirdettek a plaká-tok (Olivera Marković, Miodrag Petrović Čkalja) és ahova mentünk, az irodák mindenütt tátongva várták la-kóikat, hogy visszatérjenek a nyári szabadságról...

Holtidény, mondják.

A bábszínházban valamit szöszmő-tölt, javítgatott az egyetlen itthonma-raut munkatárs.

A járási kultúrpropagandaközpont-ban egy szál könyvelő képviselte a folytonosságot, a pártbizottság épületé-ben pedig a piktorkor vertek tanyát.

A népbizottság közoktatásügyi osztá-lyáról, tehetetlenül széttárva karjait, az oktatásfejlesztő intézetbe utasított egy távollévőket helyettesítő és zavartala-nul álmodozó hivatalnokpár.

De itt azután megvolt a folytonos-ság.

A kapuban a portásnő részletesen megtudakolta látogatásom célját, az-után bevezetett egy sokasztalos szobá-ba, ahol — egy lélek nem sok, de any-nyi sem ült az asztaloknál.

— Itt várjon — mondta —, majd jön a tanácsos.

A tanácsos azonban nem jött, én rekamáltam, erre a portásnő felaján-lotta a titkárt. Jó lesz az is, gondoltam és az útmutatások nyomán felmáztam egy padlószobába.

— Egy pillanatig tessék csak várni — mondta a titkár nagy reverenciával, és egy székelt volt alám —, csak egy pillanatig, épp most van egy fontos tárgyalásunk.

Négyen ültek a titkári szobában. Rajta kívül a gépirókisasszony, egy idősebb kopaszodó úr, és egy fiatal, nyúl-szájú tanár.

— Tehát megegyeztünk — mondta a titkár —, holnap reggel ötkor indulás.

— Autóbuszon — tette hozzá a nyúl-szájú —, mert a sínbuszon nagy a tolongás. És ne feledje még ma megvenni a jegyet.

A kopaszodó összeráncolta a homlokát.

A titkár a nyúl-szájú felé hajolt, szintén reverenciával, kissé gögicsélve, csipegetve a szót, kezdte az oktatást:

— Jegyezze meg, nagyrabecsült kedves fiatal barátom, hogy a kollégánk is volt tanügyi tanácsos, méghozzá akkor, amikor maga még pelenkában járt...

A nyúl-szájú bólogatásképp háromszor egymásután leszegte fejét és a titkár folytatta a litániát.

— ... ezért tehát nem lehet róla föltételezni, hogy úgy járna, mint az egyszerű vőlegény, aki elment a saját lakodalmára és otthon felejtette az igazolványát...

A gépirónő illedelmesen elpirult. A kopaszfejű búcsút intett és becsukta az ajtó: maga mögött.

— Nos — fordult felém a titkár —, ön van soron. Mondja el, mi bántja, fiatal barátom...

— Az iskolák — hebegtem zavartan — maguk az oktatást tanulmányozzák, gondoltam, megtudhatnám maguktól milyenek az eredmények és szeretnék el látogatni valamelyik iskolába, amelyiket maguk javasolják...

— Remek és dicséretre méltó ötlet, fiatal barátom, ön bizonyára autóval jár.

— Igen — rebegtem.

— Nos, nem vinné el ezt a mi tündérünket egy kis sétatocsizásra, annyit dolgozik itt, igazán ráférne egy kis kirándulás?!

— Ó, ugyan... — mondta a gépirónő, elpirult és lehajtotta fejét.

— Tréfáltam — mondta a titkár és széles mozdulattal a nyúl-szájú felé lendítette karját —, az ön kérdéseire majd válaszol a legilletékesebb közöttünk a tanár elvtárs.

A nyúl-szájú helyeslése jeléül háromszor leszegte a fejét azután rákezdett a mondókába.

— A tanulási eredmények tanulmányozását még nem fejeztük be. Némi megállapítások ugyan már kikristályosodtak, de elvi álláspontunk, hogy ve-

szélyes ezeket az adatokat elmondani a laikusoknak. Mert kérem, megtörtént már, hogy a sajtó képviselői nem fogták fel az analíziseinkben rejlő pedagógiai tanulságot, a pusztá adatok közlése pedig meghatározott veszélyeket rejt magában...

— Kérem... — mondtam úgy körülbelül tíz perc múltán —, tetszene talán akkor megmondani, hogy hova menjek, melyik iskolába?

A nyúl-szájú háromszor leszegte fejét helyeslése jeléül, azután ismét rákezdett a mondókára.

— Arra már többször felfigyeltem pedagógiai munkásságomban, hogy laikusok nagyon hajlamosak az általánosításra. Megtörténik, hogy a külszín elragadja őket és nem látnak bele a kutatott tárgy alapanyagába. Mert teszem azt, ha én most mondom magának egy iskolát: maga elmegy oda, lát ott egy szépen felsöpört udvart, egy letörölt táblát, egy ásitózó igazgatót vagy egy-két facér tanárt, de nem látja meg, hogy a diákok a padokat lefaragták...

Következő tíz perc múlva ismét meghajolt elöttem a titkár.

— Remélem, fiatalember, elégedett a kapott felvilágosítással. Legyen máskor is szerencsénk. De most bocsásson meg, van egy fontos tárgyalásunk.

Utána még a portásnő kérdezte, hogy sikerült-e elintéznem a munkámat — és végül kijutottam az utcára.

Ennyit akartam elmondani erről a bánati utazásról. Jártunk ugyan még másfelé is, fejlődő falvakban, újdonsült kommunákban, ahol újabban minden szűk a mesnövekedett kompetenciáknak és építeni kellene — hivatali helyiségeket és lakásokat, és ahol — kivéve az odahaza nyaraló egyetemistákat, akiket a pingpongozáson kívül talán sikerül egy műsoros estre is rábeszélni — a kultúrélet terén tökéletes a nyári csend.

Csend mindenfelé. Csak a mezőkön élénk az élet és az utakon. Zúgnak a termést hurcoló traktorkaravánok, mint valami nekifeszülő konok hangyák. És ez így lesz őszig, amíg szemerkélni nem kezdenek a hideg esők és a falusi kultúrotthonokban ki nem gyűlnak a lámpák. Így volt ez mindig, és lényegében így van még ma is. De talán már nem sokáig.

Este lett, mire megálltunk a zsabalyai kompnál. A komposok a bácskai oldalon jártak és ideát, a sötétben tátogó

sátora előtt állt a jobb sorsra érdemes nyári kocsmáros és a fogát piszkálta. Nem akadt vendég a csárdába. Seholy lélek a messzi láthatáron. Mintha a hátunk mögött nem is hagytunk volna egy népes sürgő, mozgó, küszködő, síró, nevető, bosszankodó és örvendező emberekkel teli kis világot. Szél kerekedett. Megrázta a sátrat, azután belekapott a fűzek üstökébe, majd lassan, szemenként és egyre gyorsuló igyekezettel megeredt az eso.

A folyón lenn, lassan közeledett egy lámpás. A komposok nem szóltak egy szót sem, jól magukra húzták a csuklyás esőkabátot. Csak a drótkötél nyikorgott és a kocszi tetején dobolt az eső. Azután, a túlsó parton, szóltanul kimeredt szemmel rohantunk az éjszakába.

Zsablya után egy ember állt az úton. Ruhájáról patakokban folyt a víz.

— Ha oda mennek, vigyenek be Noviszádra.

Beült a hátsó ülésre és csendesen szipákol.

— Magát milyen nyomorúság zavarta ki így esőbe, éjszakába?

— A barátom szerencsétlenül járt... most hozták a hírt, akik hazajöttek a

hétórással... bent dolgozott a vasúti fűtőházban... a kéményen dolgoztak valamit és lezuhant...

— Van családja?

— Felesége és három kis gyereke...

— És maga most hova megy éjnek idején?

— Nem tudom... talán a kórházba... a hullaházba.

— Kap a felesége nyugdíjat utána...

— Kap. Csak nem tudom, mennyit... fiatal ember volt. Rövid a „sztázsa”...

— Hogyan történhetett szerencsétlenség... hiszen az ilyen munkánál kötelező a biztonsági öv... a munkavezető póruljárhat.

— Ki tudja... lehet, hogy ő maga az oka... és ha nem is, remélem a többiek nem mondják meg. Rajta az már úgysem segít... minek egy bajból kettőt csinálni...

Esik az eső. Sűrű csfokban hasítja a reflektor fénycsóvját... valahol egy ember egy emberről álmodik... a másik a holnapi utazásról... a harmadik tanfolyamot tervez, szakiskolákat... és valaki nem kötött övet a derekára.

Hideg lehet éjjel a hullaházban.

A sofőr meredten figyel az éjszakába. Megyünk hazafelé.

